

SCHWEITZER GÁBOR – SZENTE ZOLTÁN (SZERK.):
 „A TÖRTÉNETI ALKOTMÁNY (...) JOGTÖRTÉNETBE VÁLTOTT
 ÁT.” JOGTUDÓSOK KIADATLAN MUNKÁI MAGYARORSZÁG
 TÖRTÉNETI ALKOTMÁNYÁRÓL ÉS ALKOTMÁNYTÖRTÉNETÉRŐL
 (BUDAPEST: AKADEMIAI KIADÓ 2024) 344.

<https://doi.org/10.51783/ajt.2025.1.07>

Schweitzer Gábor és Sente Zoltán szerkesztésében és jegyzeteivel 2024 végén jelent meg *„A történeti alkotmány (...) jogtörténetbe váltott át.” Jogtudósok kiadatlan munkái Magyarország történeti alkotmányáról és alkotmánytörténetéről* című kötet.¹ A válogatás olyan tudományos, illetve oktatási célból készült munkákat tartalmaz – az utóbbiakat szemelvényesen – a jogtörténet és a közjogtudomány elismert művelői tollából, amelyek a XX. század húszas és ötvenes éve között keletkeztek, és vagy kéziratban maradtak, vagy csak sokszorosított tananyagként kerültek forgalomba. A tematikus fókusz világos: valamennyi szöveg a történeti alkotmánnyal, annak forrásaival és alapvető intézményeivel foglalkozik elsősorban. Ez teszi lehetővé, hogy a források megismerésén túl az olvasó megfigyelje a nézetkülönbségeket, valamint egyes életműveken belül a hangsúlyeltolódásokat.

A szerkesztés nem korlátozódott csupán a szövegek válogatására. Az előszót követően az egyes szerzők pályáját és munkásságát bemutató bevezetők segítik a források elhelyezését a korabe-

li közjogi diskurzusban, és a megértést segítik a szövegekhez fűzött jegyzetek is. A szerkesztői tevékenység kevésbé látható, mégis említésre érdemes eleme a szövegek gondozása. E kötet esetében ez az átíráson túl kiterjedt a központosítás modernizálására, bizonyos elírások javítására, valamint a szöveg formázásának egységesítésére is. Nem kétséges, hogy a cél itt is az olvashatóság, az írásba foglalt gondolatok hozzáférhetővé tétele volt, s ezt a mondott lépések bizonyára jól is szolgálják. Egyedül a kiemelések elhagyása és a tagolás alkalmankénti megváltoztatása látszik vitathatónak – legalábbis azokban az esetekben, ahol a szerző által készített kéziratról van szó (és nem más által lejegyzett előadásszövegről) –, a veszteség azonban nem számottevő.

A válogatás egyszerre tükröz egységességet és sokféleséget a XX. század második negyedének alkotmányjogi gondolkodásában. Az előbbi elsősorban a magyar történeti alkotmány létezésének, érvényességének az elfogadását jelenti még a késői szövegekben is – noha a címadó idézet² tanúsága szerint

¹ A kiadvány a „Magyarország történeti alkotmánya egykor és ma” című kutatási projektek (NKFI K 143008, vezetője Schweitzer Gábor; HUN-REN KSF-13/2024, vezetője Sente Zoltán) keretében készült, a kutatócsoportnak a recenzius is tagja.

² Az idézet Szontagh Vilmos a kötetben szereplő tanulmánya kapcsán Csekey Istvánhoz írt, 1947. június 13-én kelt leveléből (MTA KIK Ms 4711/289) származik. A levelezésről bővebben ld. a szöveghez fűzött bevezetést (206–208. o.).

legalábbis egyes szerzők számot vetettek a politikai környezet megváltozásának közjogi következményeivel. Utóbbit, a sokféleséget alighanem a nyolc szerző tizenkét szövegének rövid, a történeti alkotmány folytonosságára koncentráló áttekintése szemléltetheti a legjobban.

Polner Ödön *Az 1848. évi törvények* című előadása³ a nagymértékű közjogi átalakulás ellenére a történeti alkotmány „szerves fejleményeként” (22. o.) mutatja be és elemzi a harmincegy törvénycikket, mint amely „[a] fennállott alkotmány alapján eljáró törvényhozó szerveknek volt munkája, amelyre hatottak s amelyet siettettek a fennforgó belső és külső viszonyok, de amelyet nem törvényszerűtlen és erőszakos beavatkozások kényszerítettek ki” (35. o.). A *Magyar alkotmányjog* című előadásjegyzet⁴ szemelvényeiben a szerző az I. világháború után végbement változás következményeinek az előbbinél is nehezebb problémájával igyekszik szembenézni, szintén a történeti alkotmány folytonossága mellett érvelve. Az általa javasolt – legalább részleges – megoldás a szokás általi legitimáció (36–37. o.). A harmadik szöveg, a *Magyarország jelenlegi alkotmánya* címet viselő kézirat⁵ első pontjaiban szintén az elismerést, a „hallgatag hozzájárulást” tekinti a nemzetgyűlés jogalkotása érvényességi alapjának, amely jogalkotás nem jelent ugyan új alkotmányozást, ám a történeti alkotmányt kiegészítő és módosító rendel-

kezései bírhatnak végleges hatállyal (51. o.).

Barabási Kun József *Közjog* című, az 1930-as években keletkezett előadásjegyzete⁶ szintén az alkotmány folytonos történetébe illeszti az 1848-as törvényeket, kiemelve, hogy a kapkodó törvényalkotás hiányosságai (az Ausztriával közös ügyekkel kapcsolatos részletes szabályozás terén) vezettek az uralkodóval való konfliktushoz, s végső soron a trónfosztás forradalmi aktusához. Az 1920-ban összeült nemzetgyűlést illetően – Polnerhez hasonlóan – hangsúlyozza, hogy „[n]em volt ez alkotmányozó nemzetgyűlés, vagyis nem akart új charta alkotmányt létrehozni, hanem csak a régít bizonyos szükséges reformokkal életre hívni” (107. o.), ahogy azt is, hogy a nemzetgyűlés működésének jogi alapját nem saját jogalkotó tevékenysége, hanem „a nemzet jogi meggyőződése, vagyis az országos jogszokás” jelenti (108. o.).

Buza László az 1939/40-es tanévben tartott közjogi előadásaiban⁷ ugyancsak a jogfolytonosság – jöllehet nem teljes – helyreállításaként értékeli az 1920. évi I. tc.-t, fontos különbség azonban, hogy az ő esetében ez a gondolatmenet törését jelenti. Szerinte ugyanis mind IV. Károly eckartsau nyilatkozata, mind a képviselőház önfelosztása jogellenes volt 1918 novemberében, ugyanakkor viszont megfelelőképpen működő alkotmányos szervek híján „a szuverenitásnak vissza-

³ Az előadás az MTA II. Osztályának 1948. április 12-i ünnepi ülésén hangzott el, s a szerző által kézzel javított és kiegészített gépiratban marad fenn (MTA KIK Ms 10.315/a).

⁴ A jegyzetet Mecsér József készítette (MTA KIK Ms 4740/29).

⁵ MTA KIK Ms 4740/31.

⁶ *Közjog. Dr. barabási Kun József egy. ny. r. tanár úr magyarázatai alapján* (Debrecen: Jogi előkészítő, é. n.).

⁷ *Magyar közjog. Dr. Buza László egyetemi ny. r. tanár úr 1939/40. tanévi előadásai nyomán összeállította dr. Markovics János egyetemi gyakornok.* MTA KIK Ms 4740/1.

kell szállnia a nemzet egészére, mely utóbbi jogosítva van arra, hogy az államhatalom gyakorlásának módját megálapítsa” (158. o.). Elsősorban Molnár Kálmánnal szemben érvelve Buza mégis tagadja a jogfolytonosság megszakadását, s az alkotmányos rend ideiglenességét az államfői hatalomra korlátozottan fogadja csak el.

Egyed István *Magyarország történeti alkotmánya* című, 1943-ban keletkezett kiadatlan tanulmánya⁸ Magyarország sajátos történeti szerepének, s az ebből levont nemzetközi politikai igényeknek az igazolásaként hivatkozik az egyedülálló magyar történeti alkotmányra, amelynek elvi alapjai az I. világháború után is változatlanok maradtak, noha „1919-ben és az azt követő években valósággal dühöngött Európa-szerte az alkotmányozás láza” (185. o.). A folytonosság kérdése különös súllyal merül föl az 1931, illetve 1939 óta hatályban lévő kivételes hatalom, „a kormány rendeletalkotó hatalmának rendkívüli kibővítése” kapcsán. Ennek kapcsán Egyed a fölhatalmazás kivételes és korlátozott voltát hangsúlyozza, mint amely ugyancsak kivételt jelent az európai trendhez képest. Még a zsidóságot érő jogfosztást illetően is igyekszik – jobb híján – kimutatni, hogy „a megoldást minden önkényeskedés mellőzésével, kizárólag jogi keretek között kerestük” (191. o.).

Szontagh Vilmos *Alkotmányjogi ideiglenes helyzetünk* című, 1944-ben közlésre szánt, de végül az alkotmányos helyzet megváltozása miatt visszavont tanulmányában⁹ elméleti-dogmatikai

alapon mellett érvel, hogy miután 1918 végén „államéletünk a szuverén akarat kialakítására jogilag kijelölt szervek nélküli állapotba került s közösségi életösztönszerűleg működésbe kezdtek az államot alkotó őserők” (218. o.), jogi értelemben nem beszélhetünk az alkotmány folytonosságáról. A szuverén politikai döntésén múlt, hogy a korábbi alkotmányos intézményeket részben helyreállította, ahogy a trón betöltése sem jogi kötelessége. Ideiglenességről csak a kormányzó hatalomgyakorlását illetően lehet beszélni, de ennek alapja is az 1920. évi I. tc. 12. § rendelkezése.

Molnár Kálmán *Magyar alkotmányjog* című előadásjegyzetei¹⁰ már a köztársasági államforma idején, de még a teljes kommunista hatalomátvételt megelőzően jelentek meg. Ezért nem abszurd, mégis anakronisztikus, ahogy a történeti alkotmány intézményeit bemutatja. Ennél jóval észszerűbbnek – bár szintén anakronisztikusnak – látszik az a törekvése, hogy a köztársasági államformát összeegyeztesse a történeti alkotmánnyal, legalább e téren kimutatva a folytonosságot.

Csekey Istvántól az első szöveg *A Magyar Köztársaság Alkotmánya* című, 1946-ban összeállított kiegészítő jegyzetből¹¹ származik. A szerző némileg

Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda-vállalata 1946) – küldött, de a megjelenés előtt másikká cserélt tanulmány betördelt szövege Csekey István hagyatékában maradt fenn (MTA KIK Ms 4740/39).

¹⁰ *Magyar alkotmányjog* (Budapest: Bonitas Jogi Szeminárium é. n.). A Molnár kézírásos jegyzeteivel ellátott példány: MTA KIK Ms 6217/251.

¹¹ *A Magyar Köztársaság Alkotmánya. Kiegészítések Csekey István „Magyarország alkotmánya” című kötetéhez* (Pécs: A Pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Ifjúsági Szervezete 1947).

⁸ MTA KIK Ms 10.734/1.

⁹ A Szentpéteri Kun Béla 70. születésnapjára készülő ünnepi kötetbe – Révész Imre (szerk.): *Emlékkönyv Szentpéteri Kun Béla hetvenedik születésnapjára* (Debrecen: Debrecen Sz. Kir.

Molnár Kálmán gondolatmenetéhez hasonlóan próbálja bizonyítani egyrészt a néprészvétel elvének meglétét a történeti alkotmányban, másrészt a történeti alkotmány valamelyes folytonosságát, néhány továbbra is létező intézmény mellett elsősorban azon az alapon, hogy 1946-ban sem került sor alkotmányozásra. Ezek az érvek megjelennek a néhány hónappal később összeállított jegyzetanyagban¹² is, azzal, hogy a két világháború közti időszak jellemzésénél a „látszatalkotmányosság” kifejezést használja. A harmadik, már 1951-ben, tehát az 1949. évi XX. tv. hatálybalépését követően készített jegyzet¹³ szintén kiemeli a néprészvétel elvét, leszögezve, hogy „[a]z 1848. évi dekrétum volt az egész nemzet első alkotmánya” (302. o.). Az államforma-változás kapcsán megállapítja, hogy tartalmilag „nem lehetett többé ún. történeti alkotmányról beszélni”, alaki értelemben azonban „a polgári köztársasági alkotmány e korszakában a történeti jellegét el is veszítette, de továbbra is az ún. hajlékony alkotmányok körébe tartozott” (311. o.).

Csizmadia Andor egri előadásjegyzetei¹⁴ formai szempontból egyáltalán nem foglalkoznak a folytonosság kérdésével, viszont tartalmi szempontból a magyar alkotmányfejlődés – a társadalom „érdekharcaival” jellemezhető –

szerves folytatásának tekinti az 1946. évi I. tc.-t, mint amely alaptörvényként része az állam iratlan alkotmányának.

A kötet haszna a történelmi alkotmányról folyó gondolkodás és viták történeti megismerésén túl két területen ragadható meg. Jól szemlélteti egyrészt a jogi – és különösen az alkotmányjogi – érvelés sajátos természetét. Az argumentáció ezen fajtája természetükénél fogva elvont szabályokra vonatkozik, ám sohasem független ezek konkrét helyzetekre történő alkalmazásától. Ez pedig nem egyszerűen rugalmasságot kíván az érvelés alapjául szolgáló értelmezésben, hanem a fogalmi alapokig menő, ugyanakkor a társadalmi környezet egyedi tulajdonságaira is kiterjedő reflexió képességét. Erről tanúskodnak az itt olvasható szövegek, hol többé, hol kevésbé felelve meg a kihívásnak. S ez az elvárás vezet el ahhoz a másik tanulsághoz, amellyel olvasásuk szolgálhat. A történeti alkotmány kérdései különös erővel mutatnak rá ugyanis a jogdogmatika alapfogalmaival kapcsolatos problémákra. Azt könnyű belátnunk, hogy az alkotmány érvényességének föltételezése elengedhetetlen ahhoz, hogy értelmet tulajdonítsunk a jognak, normatív rendszerként és társadalmi gyakorlatként egyaránt; azt viszont, hogy alkalmasint az alkotmány is, az érvényesség is a „szükségszerűen vitatott fogalmak” közé tartozik, talán éppen alapvető voltuk miatt vagyunk hajlamosak figyelmen kívül hagyni.

Ezek a messzebbre vezető megfontolások azért lehetnek mégis relevánsak a gyűjtemény ismertetése során, mert a közölt szövegek némelyikében is megjelennek (így például Szontagh írásának bevezető pontjaiban: 213–218. o.), nem beszélve arról, hogy éppen a történeti

¹² Kéziratos kiegészítésekkel ellátott gépirat, MTA KIK Ms 4718/1–3.

¹³ *Magyar alkotmányjog. Dr. Csekey István egyetemi ny. r. tanár egyetemi előadásainak vezérfonala az 1950–51. tanévben* (Pécs: A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium V. Számú Jegyzetsokszorosító Irodája 1951).

¹⁴ *Magyar alkotmányjog. Csizmadia Andor dr. jogakadémiai ny. r. tanár, egyetemi m. tanár előadásai az 1947/48. tanév I. félévében* (Budapest: Diószegi Sokszorosító é. n.).

alkotmány fogalmának jelenkori – viták-
kal övezett – használata ébresztette föl
azt az érdeklődést, amely a kötet alapjá-
ul szolgáló kutatásokra is alkalmat adott.

Az értékes kiadványt remélhetőleg
továbbiak is követik majd, olvasásra és

gondolkodásra készítetve (jog)történé-
szeket, közjogászokat és a magyar alkot-
mányos gondolkodás hagyománya iránt
érdeklődő szélesebb közönséget.

*Könczöl Miklós**

* PhD, tudományos főmunkatárs, HUN-REN TK
JTI, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.; egyete-
mi docens, PPKE JÁK, 1088 Budapest, Szent-
királyi u. 28. E-mail: konczol.miklos@tk.hu.